

SZÉKELY GONDOK

A MAGYAR CSAPATOK székelyföldi bevonulását követő napokban az ifjú magyar nemzedék vezetői Székelyudvarhelyen értekezletet tartottak. Ezen az értekezleten a jövőben tanúsítandó politikai magatartásukat vitatták meg. Az értekezlet résztvevői nagy többséggel a Teleki-kormány támogatása mellett döntöttek. Elhatározták, hogy a meginduló politikai küzdelmekben kitartanak a kormány mellett, mivel a kormány első intézkedései a Székelyföld iránt érzett rendkívüli jóakaratról tanúskodnak. E határozathoz később a többi székely város ifjú nemzedékének más képviselői is csatlakoztak és ezzel mintegy szimbolikusan kifejezték a székelyföldi ifjú magyar nemzedék bizalmát a felszabadító Teleki-kormány iránt.

A szeptember óta eltelt hónapok megmutatták, hogy ez az előlegezett bizalom indokolt volt. Valóban a Székelyföld sajátos helyzetéből következő különleges kérdések iránt még eddig egyetlen magyar kormány sem tanúsított annyi megértést, mint a mostani. A román propaganda ugyan gyakran hangoztatta, hogy 1867 után a magyar kormányzat Erdélyben csak a magyarságról gondoskodott s a románsággal csak az erőszakos magyarosítás céljából foglalkozott. Sőt az elmúlt román uralom utolsó éveiben a román újságok egyre többet írtak a Székelyföldet különleges előnyökben részesítő magyar politikáról. A történelmet ismerők előtt azonban nyilvánvaló volt ennek az állításnak valótlanága. Sőt a székelyföldiek jól tudták, hogy ennek a propagandisztikus beállításnak pontosan az ellenkezője az igaz. Sajnos, a Székelyföld különleges helyzetének általános magyar szempontból való fontosságát a dualizmus korának egyetlen kormánya sem ismerte fel eléggé. Orbán Balázs, Barta Miklós és mások beszédei a pusztában hangoztak el, senki sem hallgatta meg őket. Még aránylag Darányi Ignác tett legtöbbet a székelységért, a székelyföldi gazdakörök felállításával és támogatásával. De végeredményben a székelység nemzeti, társadalmi, egészségügyi és gazdasági szempontból egyaránt magára maradt az egész dualizmus korában és a kormányzat jóindulatú támogatását nagyon ritkán tapasztalta.

A román kormányzat bezzeg annál többet „foglalkozott“ a Székelyfölddel. Angheliescu már 1924-ben felállította a kultúrönát; különleges adókat léptettek életbe, 1933-tól kezdve pedig állandó miniszterközi bizottság működött a székelyföldi románosítás előmozdítása érdekében. Gazdasági, kulturális, politikai és közigazgatási téren évről évre növekedő elnyomás nehezedett a székelyekre. A magyaryelvű elemi iskolai oktatás az állami iskolákban lassanként megszűnt, a román óvodák száma hihetetlenül megnőtt, az adók más vidékekhez képest 20—30%-kal emelkedtek, a román jegyzők, tanítók, papok és csendőrök pedig versenyeztek egymással a székelyek elnyomásában. Az 1937-es választások alkalmával a nyárárdmenti székelyekre sortűzet adtak és az utolsó magyar tisztségviselőket is kitétték állásaikból. A bécsi döntést megelőző időt a Székelyföld népe a legszörnyűsebb csendőri rémuralom árnyékában vészelte át.

Ilyen előzmények után nem lehet csodálkozni azon a megelégedésen, melyet a Teleki-kormány első intézkedései a székelység körében kiváltottak. A jóakaratra és megértésre a székelység valóban rászolgált. Hiszen ő volt az erdélyi magyarság legizmosabb törzse, melyből a történelem folyamán a keleti határ védelmében annyi ezren és tízezren hullottak el. A belvederei határokon belül pedig a székelység jelentősége még az eddiginél is nagyobb lett. Most igazán nagyon sok tekintetben a székelységtől függ az erdélyi magyarság fejlődésének menete és jövő sorsának alakulása.

A kormányintézkedések bizonyítják, hogy állami életünk vezetői ezt a tényt fel is ismerték. A vasújtától és eddigi közlekedési lehetőségeitől megfosztott Székelyföld nehézségei a kormány részéről különleges megértéssel találkoztak. Az Erdélyrészi Gazdasági Tanács erre vonatkozó javaslatait a kormány elfogadta. A szállítási nehézségek ellenére a Székelyföld népe búzát és más nyersanyagot kap. A szociális szervezet megkezdte munkáját és megindult a tej- és cukorakció a szegény és rosszul táplált gyermekek felsegélyezése érdekében. A székelyföldi élet mindezek hatása alatt a háború miatt bekövetkezett rendkívüli intézkedések ellenére is kezd feléledni a román uralom utolsó hónapjainak bódulatából. Ennek az új életnek azonban a már említett közlekedési és anyagi bajain kívül más természetű nehézségei is vannak. Jelen soraimban főleg ezekre a nehézségekre szeretném a figyelmet felhívni.

A székelység külső, anyagi, közlekedésügyi és egyéb bajai mellett ugyancsak nagy figyelmet érdemelnek a belső nehézségek. Ezek a székely nép természetéből, gondolkodásából, szellemi és lelki életének sajátos vonásai-ból származnak. A külső nehézségek állandó hangsúlyozása miatt ez utóbbiak kissé háttérbe szorultak s nagyon sok helyen arra a téves következtetésre vezettek, mintha a székelység legfőbb baja a közlekedési lehetőségek elvágása lenne. Ez a felfogás nagy veszedelmeket rejt magában, mert a figyelmet eltereli a sok tekintetben talán még súlyosabb belső bajokról.

Ezek között első helyen a székely nép természetének félreismerése áll. A székelység a magyar köztudatban a székely írók leírása szerint helyezkedik el. Áll ez nemcsak a trianoni, de a mai Magyarország középosztályára, sőt legtöbbször magára az erdélyi magyar és székely intelligenciára is. Ennek tagjai úgy képzelik el a székelyeket, amint azok Nyíró és Tamási könyveiben szerepelnek. Nem akarom ezzel a két méltán nagyhírű magyar író ember-ábrázoló művészetét kritizálni. Hiszen kétségtelenül vannak olyan székelyek is, mint amilyeneket ők leírnak. Habár ezek elég ritkák és regénybeli képviselőiket, irodalmi kifejezéssel élve „nem a való, hanem annak égi mása”¹² ismert elve alapján kell megítélni. A székely nép valóságos képe más és kevésbé idillikus vonásokat mutat. Ezek természetesen nem egységesek: az egyes székely megyékben más és más színezéssel fordulnak elő.

Ezt, a valóságnak inkább megfelelő székely természetet kellene ismernie minden székelyföldi hivatalosnak és általa a legmagasabb fórumoknak is. Mert e természet ismerete nélkül nehéz, nagyon nehéz boldogulni a Székelyföldön. Óriási államérdekek fűződnek ahhoz, hogy a székelység a mai rendkívüli körülményeket megértse és a belőlük folyó elkerülhetetlen kellemetlenségeket türelemmel viselje el. Ám ehhez olyan közigazgatási, pénzügyi stb. alkalmazottak szükségesek, akik a székelység természetét, gondolkodását ismerik és számolnak vele. Ezt a követelményt pedig rendkívül nehéz betölteni. Papjainkon és felekezeti tanítóinkon kívül ugyanis az utolsó évek folyamán más magyar hivatalnok nem igen volt a székely falvakban. A jegyzők, csendőrök, pénzügyi tisztviselők stb. mind románok voltak. Szomorú emlékű működésük még jobban elvadtotta a népet az úgynevezett „nadrágos” emberektől.

A most kibontakozó magyar közigazgatás alkalmazottainak tehát a székely falvakban nincs éppen könnyű dolguk. A román kormány által korai

nyugdíjba küldött, vagy nyelvvizsga útján fizetés nélkül kidobott magyar jegyzők egy része még alkalmas a szolgálatra. Ezek rendszerint abban a faluban maradtak, ahol állásukból való eltávolításuk előtt szolgálatot teljesítettek. A népet és a helyzetet jól ismerik. De mivel ezek nincsenek sokan, a legtöbb faluba új tisztviselők kerültek. Legtöbb helyen olyanok, akik az illető falut és vidékét azelőtt közelebbről nem ismerték. Túlnyomó részben erdélyiek, sőt székely származásúak, de vannak jócskán a trianoni Magyarország területéről is. Egy szempontból azonban meglehetősen egységesek: a székely falvak népének természetét kevésbé ismerik. E megállapítás alól nem kivétel még a megyebeli származású, sőt az illető vidéken lakó értelmiségi sem. Az utolsó évek alatt a néppel hivatalos minőségben legtöbbjük nem érintkezett. Ezek számára óhajtanánk itt néhány megfigyelést előadni,

A székely nép igazi ismerői ugyanis jól tudják, mennyire kell számolni mindenkinek legelőször is a székely büszkeséggel. E tekintetben az összes székely megyék népe egyforma. A magyar parasztról általában megállapították, hogy lényegében arisztokrata természetű. Ez a megállapítás különösképpen talál a székelyekre. Sőt óriási különbség van pl. egy szilágymegyei vagy mezőségi és egy székely falu népe között. Amaz egységesebb, jámborabb, könnyebben irányítható és vezethető. Emez individuálisabb, büszkébb, sőt gyakran egyenesen gögös, nehezen irányítható, az egységtől irtózik, állandóan pártokra és csoportokra tagolódik. E tulajdonságok a történeti fejlődésből magyarázhatók, gyökereik elmúlt századok eseményeibe nyúlnak vissza. A székely büszkeség, rátartiság, sőt gög valószínűleg az ősi székely privilégiumok és nemesi jogok tudat alatt megőrzött sejtéséből, sokszor világos öntudatából származik. Jaj annak a papnak, jegyzőnek vagy bármely más tisztviselőnek, aki ezt nem veszi tekintetbe. A román uralom alatt ezt a büszkeséget sokszor megtépázták és megalázták. De megtörni vagy kiirtani nem lehetett. Néha elementáris erővel tört fel, mikor egy-egy verekedő román csendőrré a falu esti sötétjében kabátot vagy pokrócot dobtak és fegyverét elvéve alaposan elverték. A megszegényített és félholtra vert csendőrré magához térve fegyverét a közelben találta, de hogy ki volt a merész támadó, sohasem tudta kinyomozni. A brutális verések a székely büszkeséget a lélek mélységeibe fojtották vissza. De ott annál nagyobb erővel élt tovább s most a felszabadulás után majdnem minden téren megnyilvánul. Sajnos, nem egy elfajulása van, amiről sokat tudnak beszélni az egyházi bíróságok iratai.

Székely népünk természetének egy másik nyugtalanító vonása az alkoholfüggőségbe való menekülés. Ez némely vidékeken valóságos pusztító népbetegséggé lett. Sok helyen már a dualizmus korában is megvolt, de igazán ijesztő arányokat csak a román uralom alatt öltött. Van olyan falu, ahol pár évvel ezelőtt kb. 3000 lélekre 22 kocsmára esett. Udvarhely megyében egy év alatt átlag egymilliókétszáz ezer pengő ára szeszestalt fogyasztottak el. A többi megyékben részint hasonló, részint kedvezőbb a helyzet. De sajnos, az egész székely népre érvényes az a megállapítás, hogy egyik legveszélyesebb népbetegsége az alkoholizmus. Egy erre vonatkozó részletes adatgyűjtés egészen biztosan feltárná az egyik legsürgősebb népegészségügyi és népnevelési feladat lehetőségét.

Az alkoholizmus nagyban hozzájárul a székely népünkben már amúgy is meglévő veszekedő és verekedő hajlam további nem kívánatos fejlődéséhez. Ez a gyakori bicskázás és az állandó marakodás, pártoskodás formájában jut kifejezésre. Így például az egyik faluban a menekült jegyző mellett ívet köröztek az alispánhoz menesztendő küldöttség érveinek alátámasztására. A falu persze ősi szokás szerint két pártra szakadt. Egyik párt a jegyző megtartását, másik elhelyezését kívánta. A két párt mindenike ívet körözött és a

végén ugyanazok az emberek mindkét ívet aláírták. Ezek után érthető, hogy az alispán a nála jelentkező küldöttségeknek barátságosan ajtót mutatott.

Ezek és ehhez hasonló esetek már az erkölcsiségre is némi árnyékot vetnek. De még aggasztóbb jelenség az egyke is, melynek nagyon súlyos következményei lehetnek a magyarság eme végváraiban.

Beavatottak előtt ez a gazdasági, lelki és társadalmi okokból keletkező veszedelmes népbetegség székelyföldi felbukkanása már régóta ismeretes volt. Szerencsére még nem öltött fenyegető arányokat. Egyelőre egyes vidékeket támadott meg. Nagyon feltűnő pl. az udvarhelymegyei Firtos-Váralja, Énlaka és Firtos-Martonos községekben, továbbá főként a székely városokban és a körülöttük elterülő falvak népe között. Itt-ott Csíkban is megkezdődött, habár itt a legtrikább. A másik két székely megye falvaiban szintén előfordul. Székelyudvarhely magyar lakosságának apadása és természetes szaporulatának helyzete az utolsó évek folyamán egyenesen ijesztő volt: az akkori adatok szerint Székelyudvarhely halálra ítélt városnak számított. A közelében fekvő Farcád községben ugyancsak divatos az egyke és az egyse. Egyik magyar jegyző megfigyelése szerint a gyermekáldás olyan ritka volt, hogy sorozáskor éveken keresztül gyakran egyetlen felnőtt farcádi legény sem akadt az illető évfolyamból. Mindezek az adatok tanúskodnak arról a fenyegető népbetegségről, mely a székelység izmos törzsének egyik részét már kikezdte. E betegség hatását fokozza az elvándorlás, mely a Székelyföld lakosságának természetes szaporodását sok helyen egészen láthatatlanná teszi. Vannak vidékek, hol a szaporodás nemcsak jó, de egyenesen bőséges; egy-egy családra átlag 4—5 gyermek esik. Ennek ellenére a vidék lakossága az utolsó 30 év alatt alig szaporodott, mert sokan más megyébe vándoroltak el. Akad olyan falu is, melyben a szaporulat 80%-a a cigányokra esik; viszont a székelyeknél a gyermekáldás kimaradt.

Ezek a székelység legfontosabb belső nehézségei. Amint látjuk, elég súlyosak és nagyon széles területen fordulnak elő. Pontos számbavételük igen szükséges és fontos lenne. A külső nehézségek eltüntetését ugyanis némely vonatkozásban tőlünk független körülmények akadályozzák meg. A belső nehézségeket viszont mi magunk is le tudjuk győzni, ha leküzdésükre komolyan és alaposan felkészülünk. Az ezzel kapcsolatos tennivalók több csoportra oszthatók.

Az első és legfontosabb feladat a székelyföldi tisztviselők és a székely nép közti legteljesebb megértés előmozdítása, illetve biztosítása. Ez a feladat egészen nem oldható meg, csak éppen elindítható a megoldás útján. Az elindítást egy 2—3 napos konferencián lehetne előkészíteni. Ajánlatos lenne minden székely megye központján a jegyzők és más tisztviselők részére egy konferenciát rendezni. A konferencián meg lehetne beszélni a székely falvak népének legfeltűnőbb szokásait és jellemvonásait. Ilyenformán a tisztviselők útmutatást nyernének a néppel való bánásmódra vonatkozólag. Ez a javaslat első pillanatra talán furcsának és feleslegesnek látszik. De mint a székelyföldi viszonyok régi tanulmányozója, aki a Székelyföldön nőttem fel és azóta is évente hetekig tartózkodom a székely nép között, határozottan vallom és állítom, hogy megvalósítása nagyon is szükséges. Annál is inkább, mivel a jegyzők és más tisztviselők még sok mindent nem ismernek a magyar közigazgatás szervezetéből és így a konferencia egyszersmind az ilyen természetű nehézségek és kérdések megbeszélésére is alkalmas lenne. Azonkívül a konferencia résztvevői egységes állásfoglalásra jutnának bizonyos kérdésekben, melyeket az egyik faluban így, a másikban amúgy oldanak meg.

A vázolt nehézségekkel kapcsolatban második feladatnak a részletes helyzetfeltárást és adatgyűjtést tekintem. Ez a székelység belső nehézségeinek alapos feltárást eredményezné. A most megejtett népszámlálás eredményei adnak ugyan áttekintő képet pl. a népszaporulatról, az egyikéről és az elvándorlásról. De nem felelnek a miért kérdésére.

Hasonló a helyzet az alkoholizmus kérdésénél is. Itt szintén részletes és; községenként való adatgyűjtésre van szükség, hogy a betegség méreteit pontosan megismerjük.

A harmadik és legfontosabb feladat a már alaposan és részletesen felismert nehézségek legyőzésére irányul. Ez a legnehezebb, de leg-szebb feladat is: hatalmas kísérlet és — reméljük — győzelmes erőfeszítés a székely népünket gyökerében fenyegető lelki és testi betegségek gyógyít-ására. A feladat rendkívül szétágazó, mert van anyagi, népegészségügyi» népnevelési és erkölcsi vonatkozása. Itt egy olyan nagyvonalú terv kidol-gozására és megvalósítására van szükség, melyben a belügy, pénzügy, népegészségügy és közoktatásügy egyaránt érdekelve vannak. Érzésem szerint azonban legfontosabb szerepe a közoktatásügynek van, mivel a székelyföldi belső nehézségek legyőzése sok tekintetben egy hosszú ideig tartó népnevelési tevékenységtől függ.

Valóban a magyar népnevelésnek van emberileg legtöbb lehetősége; arra, hogy a székely nép gondolkozását az ismertetett ferdeségektől meg-szabadítsa és helyesebb útra terelje. Azonban a székely nép számára igazán szükséges, nagyvonalú népnevelő program az egyházak őszinte közre. működése nélkül nem valósítható meg. A gondolkodás megváltoztatására és a lelki elferdülések helyrehozására irányuló küzdelem első sorban az egy-házak feladata. Ha székely népünk a templomban és az iskolán kívüli nép-nevelés kereteiben is ugyanazon egységes népnevelő program megvalósításá-nak sodró hatása alá kerül, akkor emberileg legalább is remélhetjük a javulást...

Nem szándékom itt a székelyföldi magyar népnevelés programjának részletezésére kitérni. Csupán egynéhány olyan szempontra szeretném a figyelmet felhívni, melyek tekintetbe vétele meggyőződésem szerint nagyon elősegítené a népnevelési program megvalósítását.

Az egyik ilyen feltétlenül számításba veendő igazság székely népünk, már ismertetett büszkeségéből és rátartiságából következik. Ez pedig abban áll, hogy a székely nem szereti, ha Őt tanítani és nevelni akarják. A nevelők előtt ismeretes a gyermekek hasonló tulajdonsága. Észrevétlenül lehet leg-könnyebben alakítani őket. Amint észreveszik a megváltoztatásukra és neve-lésükre irányuló tudatos szándékot, rendszerint szembefordulnak vele. Székely népünkben valami hasonló vonás figyelhető meg: ha észreveszi, hogy valaki tanítani akarja, nem hallgat rá. Makacsul és bosszankodva kitarthat régi felfogása mellett és legközelebb óvatosan elkerüli a hasonló alkalmakat. Sőt: az atyafiak gyakran még meg is haragusznak arra, aki nevelni akarja őket. Az erdélyi magyar falukutatás legnagyobb hőse, a már évek óta megboldogult Balázs Ferenc, bőséges tapasztalatokat szerzett erről a szo-morú igazságról. „A rög alatt“ című híres könyvében részletesen beszámol ezekről a nehézségekről, melyeknek tanulságait minden népnevelési program-nál érvényesíteni kellene. Mintahogy Balázs Ferenc könyvét ismernie kellene mindenkinek, aki a falusi néppel és különösen a székely néppel érintkezik és köztük teljesít szolgálatot.

A fenti megállapításból következik a második szempont. Mintahogy a legtökéletesebb szemléltetés a példa, azonképpen a népnevelésben is leg-jobb forma a megjelenítés, bizonyos elvek és igazságok megszemélyesítése. Innen van a falusi műkedvelő előadásoknak óriási népnevelő jelentősége. Egy nagyvonalú népnevelő tevékenységnek ezt a felismerést föltétlenül érvényesítenie kell. A vándortanítók, népszerűsítő kiadványok és előadások,, valamint néplapok cikkein kívül a népre a legnagyobb hatást a színdarabok gyakorolják. Az már technikai kérdés, miképpen lehetne különlegesen kiképzett, falura küldendő vándorszínész-társulatokat, vagy éppen vándor mozgófényképszínházat a népnevelő tevékenységbe szervesen beállítani. A román uralom utolsó éveiben láttunk ilyen kísérletet. Németországban készült, hatalmas autókra szereit mozi, berendezett nézőteremmel, 2—300

ülőhellyel, időnként megjelent egy-egy városban vagy faluban. A mozikaraván fél óra alatt bárhol kész volt az előadás megkezdésére. A román nemzeti propagandaminisztérium tulajdonában lévő autókön gördülő mozi bizonyára nem kis szolgálatokat tett a román népnevelés ügyének. Székely népünk természetének ismerete alapján állítom, hogy a népnevelés legfontosabb eszköze ilyen, vagy valami ehhez hasonló lehetne. De persze nem szabad az úgynevezett kultúrfilmekre támaszkodni. A népnek mese kell, kidolgozott dráma vagy romantikus történet, melyből azonban kivillan az az igazság, melyért az egész darab íródott. Itt gondolok pl. Kodolányi híres darabjára a „Földindulásra“, mely mindenütt óriási hatást gyakorol a falusi rétegekre. E hatás egyik titka bizonyára abban van, hogy Kodolányi remekül eltalálta a formát, melyben a darab alapigazsága kifejezésre jutott. Valóban ez a legfontosabb a népnevelés kérdésében. Megtalálni a nép természetéhez legjobban illő formát. És bizonyára nem véletlen az, hogy a Főméltóságú Asszonyt a Székelyföldön tett őszi körútja alkalmával olyan nagyon szívükbe zárták a székely asszonyok. Mikor látták maguk között az általuk felajánlott székely ruhába öltözve, szívük megnyílt előtte. Úgy érezték, mintha ez a székelyruhás Nagyasszony mindig ott lett volna közöttük, aminthogy gondolatban bizonyára ott is volt.

Ez a legmagasabb helyről jött útmutatás szimbolikus jelentőségű. Aki meg akarja magát székely népünkkel értetni, annak alkalmazkodnia kell természetéhez. Fel kell vennünk a megfelelő ruhát és formát, ha igazi meleg és bensőséges viszonyba akarunk kerülni vele. Egy ilyen, e természettel számoló és ahhoz alkalmazkodó népnevelés bizonyára be tudná tölteni azt a hivatását, melynek teljesítésén talán az egész erdélyi magyarság jövője megfordul.

BÍRÓ SÁNDOR